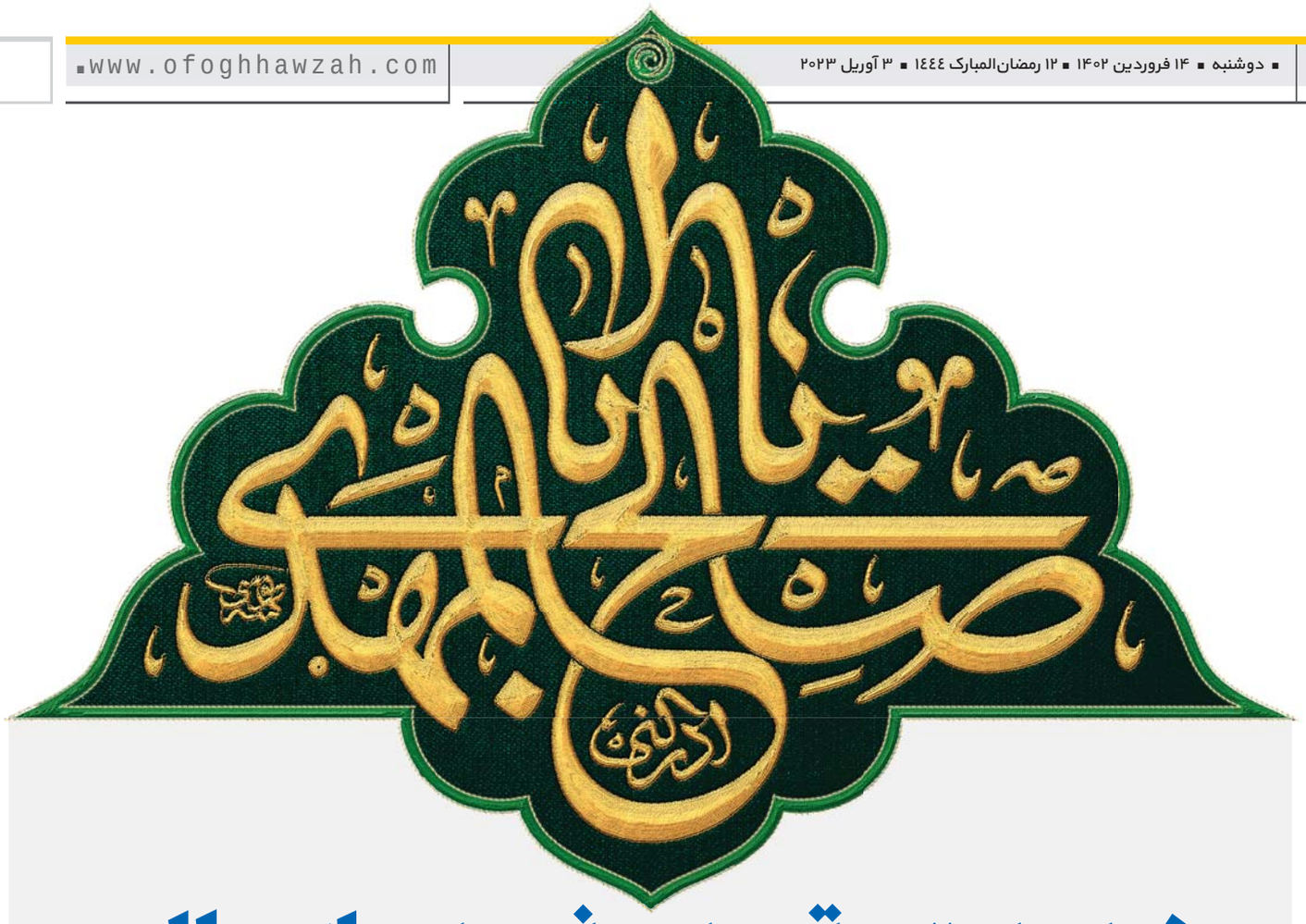

مهدویت و تمدن نوین اسلامی

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدحسین ملک‌زاده

در انقلاب اسلامی موضوع تمدن‌سازی، از رسالت‌های مهم و اساسی قلمداد شده است و بی‌تردید در این‌باره مردم می‌توانند، بالاترین نقش را ایفا کنند. اگر افق و مدینه فاضله تمدن نوین اسلامی را مهدویت و استقرار حکومت الهی را قله رفیع تمدن بشری بدانیم که با اراده الهی و همت مردم تبلور می‌یابد، مفهوم تمدن زمینه‌ساز به‌عنوان تمدنی که محصول کار و تلاش منتظران بوده و صحنه ورود به عرصه تمدن مهدوی است، شکل می‌گیرد. برای تحقق این تمدن، انسان‌ها اعم از منتظران، مخاطبان و مخالفان هر یک به‌سهم خود نقشی را ایفا خواهند نمود.

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدحسین ملک‌زاده؛ استاد خارج حوزه علمیه قم در نشست علمی «مهمان ماه» هفته‌نامه «افق حوزه» در سخنانی به تبیین دکترین مهدویت و جایگاه معارف مهدوی در ایجاد تمدن نوین اسلامی پرداخت که مشروح آن تقدیم می گردد.

• اسلام، مکتبی تمدن‌ساز

اسلام یک دین و مکتب تمدن‌ساز است. اینکه اسلام را یک دین و مکتب تمدن‌ساز بدانیم، از این جهت است که این دین، همه ابعاد و سطوح و مستویات زندگی بشر را پوشش می‌دهد و هیچ بعدی از ابعاد زندگی بشر را نادیده نمی‌گیرد و برای همه ابعاد زندگی بشر برنامه‌ای منسجم و هماهنگ و منظومه‌ای متناسب با مقتضیات زمان و مکان دارد. اسلام در عین تحفظ بر عمق و اصالت، دارای انعطاف است و می‌تواند، همراه با تحولات جلو آمده و زندگی بشر را اداره کند.

• ابعاد پنجگانه حیات بشری

ما می‌توانیم حیات بشر را به پنج سطح تقسیم کنیم. سطح اول و خصوصی‌ترین سطح زندگی انسان، زندگی فردی است. سطح بالاتر سطح خانوادگی است. سوم سطح اجتماعی، چهارم سطح حکومتی و پنجم سطح حواری یا تمدنی است. بنابراین پنج سطح فردی، خانوادگی، اجتماعی، حکومتی و تمدنی را می‌توانیم، برای زندگی انسان در نظر بگیریم. همچنین در هر سطح، ابعاد و زوایایی وجود دارد. مانند ساختمانی پنج طبقه که در هر طبقه، اتاق‌ها و زوایای مختلفی وجود دارد. در هر سطحی از زندگی انسان، ابعاد و زوایای مختلفی مشاهده می‌شود.

به‌عنوان مثال در سطح زندگی بشر ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... دیده می‌شود. اگر اسلام به‌حقیقت شناخته بشود، در هر سطحی تمامی این زوایا و ابعاد را پوشش می‌دهد و برنامه‌ای برای اجرا دارد. اگر این برنامه به‌درستی اجرا بشود و همه این سطوح رنگ اسلام به خود بگیرند و اسلام در تمامی سطوح و ابعاد و زوایای آنها اجرا بشود، تمدن اسلامی برپا خواهد شد.

بنابراین تمدن اسلامی چیزی جز تبلور اسلام در همه ابعاد زندگی و همه سطوح و مستویات حیات انسان نیست.

• موانع تحقق تمدن اسلامی

می‌دانیم که مسلمین در طول تاریخ تمدنی را برپا کردند که بسیار باشکوه و موفق بود و تمدن‌های زمان و پیش از خود را تحت تأثیر قرار داد؛ به‌گونه‌ای که تمدن‌های ایران باستان، روم، چین و ... دیگر به چشم نمی‌آمدند.

الف) دوری از معارف اهل‌بیت علیهم‌السلام

در عین حال باید توجه داشته باشیم که نمی‌توانیم، آن تمدن را تمدن اسلامی به‌شمار بیاوریم و آن را تمدن مسلمین می‌دانیم. به این جهت که مسلمین در تمدن خود نتوانستند، اسلام را به‌طور کامل کشف و اجرا کنند؛ چراکه بسیاری از مسلمین از مکتب اهل‌بیت علیهم‌السلام فاصله گرفته بودند. بنابراین نتوانستند، دسترسی خوبی به همه دیدگاه‌های اسلام داشته باشند و به‌صورت عمیق از اسلام بهره داشته باشند.

ب) حاکمیت نااهلان

از سوی دیگر حکام ظالم و ستمگری بر سر کار آمدند که به‌خاطر منافع خودشان، به‌دنبال پیاده‌سازی واقعی اسلام نبودند؛ اما با وجود نقص‌ها، این تمدن به‌همان میزان که توانسته بود، به آموزه‌های اسلام عمل کرده و آن آموزه‌ها را در زندگی اجتماعی بشر متبلور کند، به موفقیت دست یافته بود و چنین تمدنی را بر پا کرده بود.

• ویژگی‌های تمدن اسلامی

حال اگر بتوانیم از آموزه‌های دینی و تعالیم اسلامی استفاده کنیم و بر اساس دین، تمدنی را شکل بدهیم، چنین تمدنی دارای دو ویژگی خواهد بود.

الف) اصالت و ریشه‌دار بودن

اولین ویژگی یعنی اصالت و ریشه‌دار بودن آن به‌جهت وابستگی به آموزه‌های اسلامی و اتصال به خداوند است و به‌تعبیر ما، چنین تمدنی به‌لحاظ حجیت و اعتبار دینی، تمدن قابل توجه و دارای حد نصاب لازم خواهد بود. همچنین این تمدن از لحاظ شکوفایی و گستردگی، می‌تواند از تمدن سابق اسلامی موفق‌تر باشد.

شکل‌گیری چنین تمدنی، می‌تواند در عصر غیبت اتفاق بیفتد. به این معنی که در میان دو ظهور قرار خواهد گرفت. ما در میان دو ظهور قرار گرفته‌ایم. اول ظهور نخستین معصومین علیهم‌السلام که حدود سه قرن به‌طول انجامید. دیگری هم ظهور آخرالزمانی است که با ظهور حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف ما شاهد ظهور در سطح جامعه خواهیم بود؛ اما امروزه ما در بازه زمانی میان دو ظهور قرار داریم که از این دوران، به دوران غیبت تعبیر می‌کنیم.

ریشه تمدنی که در این بازه زمانی به وجود بیاید، مدینة‌النبی صلی‌الله‌علیه‌وآله و تمدن نبوی است و جهت آن نیز، به سوی تمدن مهدوی خواهد بود. آغاز نهضت بزرگی که باعث ایجاد تمدن ابزرگ اسلامی بود، بعثت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله است. بنیان‌گذاری تمدن اسلامی توسط پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله و رهبر آن هم، خود ایشان بود و پایتخت آن مدینة‌النبی و مرکز این تمدن نیز، مسجدالنبی بود؛ یعنی نبی مکرم اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله در مسجدالنبی و در مدینة‌النبی این تمدن را پایه‌گذاری کردند و اگر برخی انحرافات به وجود نمی‌آمد، این تمدن جهان را فرا می‌گرفت و همه از ثمرات آن بهره‌مند می‌شدند و این همه انحرافات در تاریخ زندگی بشر رخ نمی‌داد.

• وظایف منتظران ظهور

وظیفه امروز ما به‌عنوان منتظران ظهور حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف این است، از ظهور اول معصومین علیهم‌السلام دانش و بینش و معرفت اخذ کنیم و از ظهور دوم که ظهور حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف است، نیز روحیه، انگیزه و امید بگیریم. با دانش و بینش و معرفت و این روحیه و انگیزه و امید حرکت را آغاز کنیم و تمدنی متناسب با ظرفیت‌ها و امکانات عصر غیبت برپا کنیم. تمدنی اسلامی را با بهره‌گیری از حجت شرعی و دینی و همچنین تمدنی زمینه‌ساز و منتظر تا زمینه ظهور حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف فراهم بشود و ان‌شاءالله تمدن اصلی توسط ایشان برپا بشود.

بسیاری از مکاتب و شرایع از روش بازگشت به اصل استفاده می‌کنند؛ یعنی شرایط آرمانی خودشان را در گذشته می‌بینند و وقتی می‌خواهند، خودشان را به سمت خلوص و موفقیت دینی پیش ببرند تا از دوران درخشان خودشان تعریف کنند، از گذشته خودشان استفاده می‌کنند و از زمانی صحبت می‌کنند که همه چیز خوب بوده و می‌گویند: باید به آن زمان بازگشت کنیم؛ اما ویژگی مکاتب و شرایع آخرالزمانی به‌ویژه اسلام، این است که شرایط درخشان و آرمانی خودش را تنها در گذشته دنبال نمی‌کند؛ بلکه این شرایط را در آینده ترسیم می‌کند؛ بنابراین امید را پرورش می‌دهد و بشر را به سمت جلو هدایت می‌کند.

ب) ترسیم افق و دورنمایی روشن

یکی از کارکردهای مهدویت، ترسیم افق و دورنماست. اندیشه مهدویت و باور به ظهور تمدن مهدوی، ابهام و ترس نسبت به پایان مسیر تاریخ و فرجام سیر جامعه بشری را از بین می‌برد و امید و شوق و نشاط را جای‌گزین یأس و ترس و خمودگی می‌کند. کسانی که به ظهور حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف باورمند هستند، به آینده‌ای درخشان و شورآفرین اعتقاد دارند و به‌جای آرزومندی برای بازگشت به گذشته، دارای امید به حرکت به سوی آینده هستند.

معتقدین به ظهور حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف امیدوارند، شرایط ظهور ایشان را درک کرده و در شرایط آرمانی آن دوره زندگی کنند و نسبت به آینده دید مثبتی دارند.

نگاه به آینده، معتقدان حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف را از بهره‌مندی گذشته بی‌بهره نکرده است؛ بلکه گذشته را چراغ راه آینده می‌دانند. با اینکه در زمان حال زنگی می‌کنیم، توشه‌ای پربار از تراث گذشته و معارف قرآن و اهل‌بیت علیهم‌السلام داریم و همچنین نگاهی رو به جلو و امیدوار به آینده درخشان و در اوج کمال داریم و باید امروز خودمان را بر این اساس بسازیم.

• آثار و کارکردهای تمدن مهدوی

الف) امیدآفرینی

آنچه که در روایات در خصوص حکومت حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و تمدنی که ایشان بر پا می‌کنند، آمده است، دارای چندین کارکرد است که مهمترین آنها، امیدآفرینی نسبت به آینده است.

ب) ارتقای معرفت دینی

از دیگر کارکردهای تمدن مهدوی، ارتقای معرفت دینی است. در روایات آمده است که حضرت دست بر سر انسان‌ها می‌کشند و عقل انسان‌ها به کمال خودش می‌رسد. در خرایج راوندی[1] و کمال‌الدین صدوق[2] از امام باقر علیه‌السلام مروی است که فرمود:

«هرگاه قائم ما علیه‌السلام خروج کرد، دست خود را بر سرهای بندگان می‌گذارد؛ پس به‌سبب آن، عقل‌های ایشان را جمع می‌نماید و به آن، خردهای ایشان را کامل می‌گرداند.»[3]

در آن دوران با وجود امام معصوم علیه‌السلام و اینکه همه گوش به فرمان ایشان هستند، این نتیجه را در پی دارد که معرفت دینی در بالاترین سطح، ارتقاء خواهد یافت.

ج) رشد علم و فناوری

از دیگر کارکردهای تمدن مهدوی، رشد علم و فناوری است. در روایات آمده است که در زمان ظهور حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، انسان‌ها نسبت به راه‌های آسمانی آشناترند تا نسبت به راه‌های زمینی؛ یعنی علم و فناوری تا این اندازه گسترش خواهد یافت. در روایات آمده است که انسان‌ها به کف دست خودشان نگاه می‌کنند و قادر خواهند بود، همه جای عالم را در کف دست خودشان ببینند. همچنین در روایات بیان شده است که تا پیش از ظهور حضرت، تنها دو حرف از علم گفته می‌شود و مابقی علوم تا ۲۷ حرف در زمان ظهور حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف آشکار خواهد شد که نشان‌دهنده رشد علمی بشر است.

چنانچه امام صادق علیه‌السلام فرموده‌اند: «علم و دانایی از ۲۷ حرف تشکیل می‌شود. تمام آنچه پیامبران (تاکنون) آورده‌اند ۲ حرف است و مردمان بیش از این ۲ حرف تاکنون نشناخته‌اند. آنگاه که قائم ما قیام کند، ۲۵ حرف دیگر را آشکار و بدان‌ها ضمیمه سازد، تا ۲۷ حرف را گسترش داده باشد.» (بحارالانوار جلد ۵۲ صفحه ۳۳۶ حدیث ۷۳).

د) تحقق دین در تمامی سطوح و ساحات حیات بشر

نکته دیگر تحقق دین در تمامی سطوح و ساحات حیات بشر است. این به‌معنی تحقق حداکثری دین به المعنی الاعم در تمام پنج ساحت زندگی فردی، خانوادگی، اجتماعی، حکومی و تمدنی است.

ه) عدالت فراگیر

نکته دیگر عدالت فراگیر است؛ خواه عدالت به‌معنای «وضع الشیء فی موضعه» باشد یا «اعطاء کل ذی‌حق حقه» باشد، عدالت فراگیر خواهد بود.

و) برقراری امنیت کامل

مسئله دیگر برقراری امنیت کامل است که روایات بسیاری در این خصوص وارد شده است. از روایاتی که میان عدالت و امنیت جمع می‌کنند.

روایتی از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله است که ایشان فرمودند: زمین را از عدالت پر می‌کند تا جایی که مردم به فطرت خویش باز می‌گردند. نه خونی به‌ناحق ریخته می‌شود و نه خوابیده‌ای را بیدار می‌کنند؛ یعنی آن‌قدر امنیت و آرامش وجود دارد که هیچ‌کس نگران نیست که اگر حتی کسی بخواهد، مزاحم خواب او باشد.

همچنین در روایتی از امیرالمؤمنین علیه‌السلام آمده است: «و وقتی قائم عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، قیام کند، از آسمان باران می‌بارد و زمین گیاه خود را می‌رویاند و کینه از دل‌های بندگان برود و درندگان و چهارپایان سازگاری کنند [و چنان گردد که] زنی بین عراق تا شام راه رود و قدم جز بر سبزه نگذارد و درحالی‌که زینت و زیورش را بر سر نهاده، از سوی هیچ درنده‌ای تهدید نگردد [و در امنیت کامل باشد]». (الخصال، ج ۲، ص ۶۲۶؛ بحار، ج ۵۲، ص ۳۱۶، ب ۲۷، ح ۱۱).

شاید اینکه درندگان با چهارپایان از در آشتی وارد می‌شوند، کنایه‌ای باشد از سطح بالای امنیتی که ایجاد خواهد شد؛ به این معنی که همه احساس آرامش و امنیت دارند.

در غرب وقتی هوا تاریک می‌شود، بسیاری از افراد جرأت حضور در خیابان را ندارند و این‌طور نیست که افراد بتوانند به‌راحتی با خانواده خودشان به پارک بروند. این درحالی است که آنها دارای سیستم‌های امنیتی قوی هستند و با دوربین‌ها همه چیز را کنترل می‌کنند. در ایالات متحده، شاهد جمعه سیاه بودیم که مدت بیست دقیقه برق قطع شد و دوربین‌ها خاموش شدند و غارت فروشگاه‌ها رخ داد و این سنت در میان مردم آمریکا باقی مانده است و همیشه در جمعه سیاه، این واقعه تکرار می‌شود. در غرب به‌محض اینکه چشم پلیس را دور ببینند، امنیت از بین خواهد رفت. در آنجا آرامش با اسلحه ایجاد شده است.

بنده سال‌ها برای سفرهای علمی و تبلیغی به کشورهای زیادی سفر کرده‌ام و زندگی در غرب را بسیار پرمخاطره و مشکل دریافتم. شاید برای ما که در ایران زندگی می‌کنیم، این مطالب عجیب باشد؛ چراکه امنیت در کشور ما برقرار است؛ اما برای مردم غرب چنین امنیتی که در زمان حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف به وجود خواهد آمد، عجیب است.

ز) رشد معیشتی و اقتصادی

درباره بعد معیشتی و اقتصادی در دوران ظهور در روایات آمده است: شکوفایی اقتصادی در آن عصر به‌حدی است که فقیری باقی نمی‌ماند و آن‌قدر ثروت به فقرا می‌رسد که قادر به حمل آن نخواهند بود و فقیری پیدا نمی‌شود که زکات خودشان را به او بدهند.

«إِنَّ قَائِمَنَا إِذَا قَامَ أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَاسْتَغْنَى الْعِبَادُ عَنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ وَذَهَبَتِ الظَّلَمَةُ وَيُعَمَّرُ الرَّجُلُ فِي مُلْكِهِ حَتَّى يُولَدَ لَهُ أَلْفُ ذَكَرٍ لَا تُولَدُ فِيهِمْ أُنْثَى وَتُظْهِرُ الْأَرْضُ كُنُوزَهَا حَتَّى تَرَاهَا النَّاسُ عَلَى وَجْهِهَا وَيَطْلُبُ الرَّجُلُ مِنْكُمْ مَنْ يَصِلُهُ بِمَالِهِ وَيَأْخُذُ مِنْ زَكَاتِهِ لَا يُوجَدُ أَحَدٌ يَقْبَلُ مِنْهُ ذَلِكَ اسْتَغْنَى النَّاسُ بِمَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ». (بحارالأنوار، ج۵۲، ص ۳۳۷)

در آن دوران تقسیم دارایی‌ها و اموال به‌صورت گسترده انجام می‌پذیرد و فقر ریشه‌کن خواهد شد. عمران و آبادی ایجاد خواهد شد و در روایات راجع به رونق کشاورزی در زمان ظهور حضرت مطالبی بیان شده است. همچنین روایات متعددی در خصوص بالا رفتن سطح بهداشت و درمان در زمان ظهور مطرح شده؛ به‌گونه‌ای که در طول تاریخ بشر سابقه‌ای نداشته و دیده نشده است.

ادامه در صفحه بعد

معرفی کتاب و نشریات

دوفصلنامه تخصصی «کتاب شیعه» شماره ۲۱ و ۲۲ منتشر شد

«کتاب شیعه» ویژه تراجم، کتاب‌شناسی، نسخه‌پژوهی و نقد کتاب است که در دو شماره۲۲ و۲۱ ویژه‌نامه آیت‌الله‌العظمی حائری یزدی مدظله و یک‌صد سالگی حوزه علمیه قم در۵۲۹ صفحه در ۸ بخش: مقالات فارسی، زندگی‌نامه‌های خودنوشت، مقالات عربی، اجازات، اخبار علمی و فرهنگی، نقد و معرفی و کتاب‌پیوست، به صاحب‌امتیازی مؤسسه کتاب‌شناسی شیعه و مدیر مسئولی رضا مختاری، چاپ و منتشر گردید.

فهرست مطالب به قرار زیر است:

• مقالات فارسی

مراجع ثلاث در کلام حضرت آیت‌الله شبیری؛
آیت‌الله حائری مدظله و حوزه علمیه قم، در کلام آیت‌الله سیداحمد زنجانی؛
تاریخک و اسناد مطبوعات قم؛
تدبیر و مدیریت آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری مدظله؛
ارزیابی گزارش تأسیس حوزه اراک؛ دعوت آیت‌الله سیدمصطفی محسنی رحمه‌الله از آیت‌الله عبدالکریم حائری مدظله؛
گوشه‌ای از حوادث حیات آیت‌الله حائری در روزشمار تاریخ معاصر ایران؛
از اینجا و آنجا درباره آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری و چگونگی حوزه قم؛
طلایه‌داران مکتب؛ حاج شیخ عبدالکریم حائری و حاج شیخ غلامحسین تبریزی رحمهما‌الله؛
نامه‌ها و تقریظاتی از آیت‌الله حائری و اسنادی از / یا مربوط به ایشان؛
آیت‌الله حائری و علمای آشتیان؛
مراثی و مواد تاریخ وفات آیت‌الله حائری؛تاریخچه مسجد و مدرسه مرحوم آیت‌الله حاج سیدصادق قمی روحانی؛
مورخ حوزه: حاج شیخ محمدشریف رازی؛
سفرنامه مشهد مقدس و قم ملاعلی‌اصغر محمدی قزوینی؛
ذیل دعای عرفه/آیت‌الله حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی مدظله؛
باز هم درباره ذیل دعای عرفه امام حسین علیه‌السلام/رضا استادی؛
نکاتی درباره حیات علمی عالم گمنام امامی ساکن موصل احمدبن علی‌بن حسن‌بن ابی‌زنبور؛
میراث مکتوب شیعه در طبس(دوران تیموریان و صفویان).

• زندگی‌نامه‌های خودنوشت

زندگی‌نامه خودنوشت و اسنادی از / یا مربوط به آیت‌الله حاج شیخ مرتضی حائری رحمه‌الله؛
زندگی‌نامه خودنوشت حاج شیخ محمدشریف رازی؛
زندگی‌نامه خودگفته حاج‌آقا سید ضیاءالدین فقیه ایمانی؛

• مقالات عربی

الحسین الفقیه الادیب؛
التعلیقات الحسینیه علی الحواشی الحسنیه (القسم الثانی)؛
الالفیة الاولی علی رحیل الشاعر العربی الکبیر عبدالمحسن الصوری العاملی؛
رجال العامة فی رجال النجاشی و فهرست الشیخ؛

• اجازات

اجازات آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی قدس‌سره به علمای خوانسار؛
دو اجازه از آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی به علمای گلپایگان؛
اجازات آیت‌الله شیخ محمد لاکانی؛

• نقد و معرفی

پژوهشی درباره کتاب «اثبات الوصیة»؛
پندار خواجه نقدی بر پندار سیدکمال حیدری درباره شیخ صدوق رحمه‌الله از دیدگاه شیخ مفید رحمه‌الله «مشت نمونه خروار»؛
آموزگار فقاهت(تکمیل، تصحیح، استدراک)؛
معرفی افواه الرجال از آیت‌الله حاج سیداحمد زنجانی؛
بررسی رجالی اسناد تفسیر منسوب به امام عسکری علیه‌السلام تا شیخ صدوق؛

• اخبار علمی و فرهنگی

گزارش همایش بزرگداشت آیت‌الله سیدمحمد محقق داماد؛
نامه‌ها، تصحیح و استدراک؛

• کتاب‌پیوست

صدرنامه(تکمیل، تصحیح، استدراک).

علاقه‌مندان جهت اطلاع از نحوه تهیه این نشریه می‌توانند با نشانی: قم صندوق پستی ۳۷۱۸۵/۹۱۶ مکاتبه کنند و یا با تلفن ۷۷۴۲۸۵۰-۰۲۵ تماس بگیرند.

همچنین سایت www.al-athar.ir در دسترس علاقه‌مندان می‌باشد.